

UNIVERZITET U BEOGRADU
GEOGRAFSKI FAKULTET

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF GEOGRAPHY

UDK 314

ISSN 1820 - 4244
eISSN 2560 - 5011

Demografija

Godina
Volume **XIX**

Beograd
Belgrade **2022**

demografija.gef.bg.ac.rs

IZDAVAČ

Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Petar VASIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

ČLANOVI UREDNIŠTVA

Danica ŠANTIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet – Univerzitet u Beogradu; Daniela ARSENOVIĆ, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet – Univerzitet u Novom Sadu; Dragica GATARIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet – Univerzitet u Beogradu; Draško MARINKOVIĆ, Katedra za društvenu geografiju i demografiju, Prirodno-matematički fakultet – Univerzitet u Banja Luci; Ivan MARINKOVIĆ, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd; Ivan ČIPIN, Katedra za demografiju, Ekonomski fakultet – Sveučilište u Zagrebu; Marija LJAKOSKA, Institut za geografiju, Prirodno-matematički fakultet – Univerzitet Sv. Kiril i Metodij, Skoplje; Milica SOLAREVIĆ, Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet – Univerzitet u Novom Sadu; Sanja KLEMPIC BOGADI, Institut za migracije i narodnosti, Zagreb; Vera GLIGORIJEVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet – Univerzitet u Beogradu; Vladimir NIKITOVIĆ, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd

IZDAVAČKI SAVET

Goran PENEV, Centar za demografska istraživanja, Institut društvenih nauka, Beograd; Gordana VOJKOVIĆ, Odsek za demografiju, Geografski fakultet – Univerzitet u Beogradu; Mirjana BOBIĆ, Odeljenje za sociologiju, Filozofski fakultet – Univerzitet u Beogradu; Mirjana Devedžić, Odsek za demografiju, Geografski fakultet – Univerzitet u Beogradu; Mirko GRČIĆ, Odsek za geografiju, Geografski fakultet – Univerzitet u Beogradu

TEHNIČKA UREDNICA

Ivana INJAC, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

KARTOGRAFSKI UREDNIK

Marina SIRIDŽANSKI, Geografski fakultet, Univerzitet u Beogradu

Štampa:

Planeta print d.o.o. Beograd

Adresa:

Demografija

Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet

Studentski trg III/3, 11000 Bograd,

Republika Srbija

Tiraž:

200

Kontakt:

Tel: +381 (0)11 2637421

e-pošta: demography.editor@gef.bg.ac.rs

URL: <http://demografija.gef.bg.ac.rs/>

Demografija izlazi jednom godišnje. Mišljenja autora ne odražavaju nužno gledište uredništva.

Objavljeni prilozi se indeksiraju u sledećim bazama:

- DOAJ (Directory of Open Access Journals, Lund)
- CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Frankfurt am Main)
- SCIndeks (Srpski citatni indeks, Beograd)

Izdavanje časopisa *Demografija* finansijski je podržalo Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Prilozi objavljeni u časopisu mogu se koristiti samo pod uslovima licence *Creative Commons Autorstvo – Nekomercijalno – Bez Prerade 4.0. međunarodna* (CC BY-NC-ND 4.0)

PUBLISHER

University of Belgrade - Faculty of Geography

EDITOR-IN-CHIEF

Petar VASIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography, University of Belgrade

EDITORIAL BOARD

Danica ŠANTIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography – University of Belgrade; Daniela ARSENOVIĆ, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, Faculty of Science – University of Novi Sad; Dragica GATARIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography – University of Belgrade; Draško MARINKOVIĆ, Department of Social Geography and Demography, Faculty of Science – University of Banja Luka; Ivan MARINKOVIĆ, Center for Demographic Research, Institute of Social Sciences, Belgrade; Ivan ČIPIN, Department of Demography, Faculty of Economics – University of Zagreb; Marija LJAKOSKA, Institute of Geography, Faculty of Science – University of Sv. Cyril and Methodius, Skopje; Milica SOLAREVIĆ, Department of Geography, Tourism and Hotel Management, Faculty of Science – University of Novi Sad; Sanja KLEMPIĆ BOGADI, Institute for Migration and Ethnic Studies, Zagreb; Vera GLIGORIJEVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography – University of Belgrade; Vladimir NIKITOVIC, Center for Demographic Research, Institute of Social Sciences, Belgrade

ADVISORY BOARD

Goran PENEV, Center for Demographic Research, Institute of Social Sciences, Belgrade; Gordana VOJKOVIĆ, Department of Demography, Faculty of Geography – University of Belgrade; Mirjana BOBIĆ, Department of Sociology, Faculty of Philosophy – University of Belgrade; Mirjana Devedžić, Department of Demography, Faculty of Geography – University of Belgrade; Mirko GRČIĆ, Department of Geography, Faculty of Geography – University of Belgrade

LAYOUT AND DESIGN

Ivana INJAC, Faculty of Geography, University of Belgrade

CAROGRAPHIC EDITOR

Marina SIRIDŽANSKI, Faculty of Geography, University of Belgrade

Printed by:

Planeta print d.o.o. Beograd

Address:

Demografija
University of Belgrade – Faculty of Geography
Studentski trg III/3, 11000 Belgrade,
Republic of Serbia

Circulation:

200

Contact info:

Tel: +381 (0)11 2637421
e-mail: demography.editor@gef.bg.ac.rs
URL: <http://demografija.gef.bg.ac.rs/>

Demografija is issued annually. The opinions of the authors do not necessarily reflect the viewpoint of the Editorial Board.

The journal is indexed in:

- DOAJ (Directory of Open Access Journals, Lund)
- CEEOL (Central and Eastern European Online Library, Frankfurt am Main)
- SCIndeks (Serbian Citation Index, Belgrade)

The Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia provides financial support for the printing of the journal.

The articles are licensed under a *Creative Commons Attribution - Non Commercial - No Derivatives 4.0 International* (CC BY-NC-ND 4.0).

SADRŽAJ

ČLANCI

- Milena SEKULIĆ*
Milica SOLAREVIĆ
Andelija IVKOV DŽIGURSKI
1 *Ljubica IVANOVIĆ BIBIĆ*
Употреба контрацепције и репродуктивне намере студенткиња Универзитета у Новом Саду (eng.)
- Miodrag PANTOVIĆ*
21 **Diferencijalni demografski razvitak i elektoralna homogenizacija etničkih i klasnih identiteta u savremenoj Turskoj**
- Ivan MARINKOVIĆ*
39 **Dekomponovanje osnovnih pokazatelja smrtnosti u Srbiji u periodu 1990-2021**
- Габриела СТОЈКОВИЋ МИЛЕТИЋ*
57 **Начин живота и потребе младих у селима Пчињске области: пример села Тибужде, Ратаје и Вртогош**
- Ivana POLJAK*
77 **Demografske i socioekonomske karakteristike domaćinstava i energetska siromaštvo u Srbiji (eng.)**

DODACI

Osvrti i komentari

Prikazi

Beleške o autorima

Politika časopisa

CONTENTS

ARTICLES

- 1 *Milena SEKULIĆ;*
Milica SOLAREVIĆ;
Anđelija IVKOV DŽIGURSKI;
Ljubica IVANOVIĆ BIBIĆ;
Contraceptive use and reproductive intentions among female students at the University of Novi Sad
- 21 *Miodrag PANTOVIĆ*
Differential demographic development and electoral homogenization of ethnic and class identities in modern Turkey
- 39 *Ivan MARINKOVIĆ*
Decomposition of basic mortality indicators in Serbia 1990-2021
- 57 *Gabriela STOJKOVIĆ MILETIĆ*
The way of life and needs of young people in the villages of the Pčinja area – the example of the villages of Tibužde, Rataje and Vrtogoš
- 77 *Ivana POLJAK*
Demographic and socioeconomic characteristics of households and energy poverty in Serbia

ADDITIONAL INFORMATION

Reviews and Comments

Book Reports

Notes on the Authors

Journal Policy

Originalni naučni rad

Primljen: 29.10.2022.
Prihvaćen: 07.12.2022.

UDK: 911.373-051.81(497.11)
doi: 10.5937/demografija22190575

НАЧИН ЖИВОТА И ПОТРЕБЕ МЛАДИХ У СЕЛИМА ПЧИЊСКЕ ОБЛАСТИ: ПРИМЕР СЕЛА ТИБУЖДЕ, РАТАЈЕ И ВРТОГОШ

*Град конзумирам, а на селу живим (м. 24-26, просветни радник).
The City I consume, but I live in the countryside (m. 24-26)*

Габриела СТОЈКОВИЋ МИЛЕТИЋ,

*Студенткиња докторских студија, Филозофски факултет - Департман за социологију,
Нови Сад. e-mail: g.stojkovic.miletic@kreativnopero.com*

Сажетак: Питања о којима ће се у овом раду расправљати могу се сматрати важним за демографски развитак Србије и дугорочна су по својој природи. Стицајем историјских прилика подручја Србије ушла су, у односу на Европу, са релативним закашњењем у демографску транзицију и налазе се на различитим тачкама транзиционог процеса. Несумњиво се може рећи да се сеоска омладина „налази у сенци“ градске омладине из једноставног разлога што су се како домаћа тако и страна истраживања углавном бавила проблематиком градске омладине. Чак и када су млади са села проучавани, била су то или парцијална проучавања одређених проблема, ограничена на радничку, средњошколску и студентску омладину, или се само успутно указивало на њен значај. Тек су крајем 1960-их и почетком 1970-их година спроведена прва темељна и свеобухватна истраживања друштвеног положаја, потреба и проблема сеоске омладине. Према неким схватањима почетак истраживања друштвеног положаја сеоске омладине сведочи о рађању свести да је сеоска омладина у односу на градску запостављена. Ово истраживање ће покушати да разреши неке недоумице и прикаже основне особине начина живота, потреба и проблема сеоске омладине, како у циљу доприноса теорији, тако и пракси у смислу подизања свести јавности о значају сеоске омладине као главног носиоца модернизације у селима. Употребом квалитативних и квантитативних истраживачких метода испитан је однос између сеоске омладине и породице при чему је утврђено да породица има одлике нуклеарне модерне породице али да је носиоца породичног ауторитета остао исти као у традиционалном друштву. Иако живе у изразито пољопривредним крајевима, већина испитаника жели да живи градским животом, што за последицу код сеоске омладине ствара мигрантске тенденције.

Кључне речи: Србија, село, сеоска омладина, начин живота, потребе.

Abstract: The questions that will be discussed in this article may consider important for the demographic development of Serbia and are long-term by their nature. Due to the confluence of historical circumstances, the regions of Serbia entered the demographic transition with a relative time delay compared to Europe and are at different points of the

transition process. Undoubtedly, it can be said that the rural youth “is in the shadow” of the urban youth, for the simple reason that both domestic and foreign researches have mainly dealt with the issues of urban youth. Even when young people from the villages were researched, those were either partial studies of certain problems, limited to working-class, high school and student youth, or their importance was only secondary mentioned. Finally in the late 1960s and early 1970s the first thorough and comprehensive studies of the social position, needs and problems of rural youth in Serbia were conducted. According to some opinions, the beginning of research of the social position of rural youth testifies to the rise of awareness that rural youth is neglected compared to urban youth. This research will try to solve some doubts and assumptions about the position, needs and problems of rural youth, and also to contribute to both theory and practice in terms of raising public awareness about the importance of rural youth as the main driver of modernization in the villages. Using qualitative and quantitative research methods the relationship between rural youth and the family was examined, where it was identified that the family has the characteristics of a nuclear modern family, but that the bearer of family authority remained the same as in traditional society. Although they are living in predominantly agricultural areas, most of them want to live a city life, which produces migrant tendencies among rural youth.

Key words: Serbia, village, rural youth, way of life, needs.

УВОД

У историји Српског народа село је било извориште свеколике енергије, некадашњи извор прихода и главни ресурс. Село је под притиском модернизације преобразило свој начин и културу живљења. Захваљујући убрзаној социјалистичкој индустријализацији, број домаћинстава у селима се све више смањивао док су стамбене четврти у градовима увелико ницале, услед чега су се створили многи урбани проблеми, међу којима су најзначајнији били стамбена оскудица и са њом повезано ширење дивљих насеља на рубовима великих градова. Осим масовног напуштања и одлажења младих, село се суочавало са многим другим суштинским проблемима и променама у виду смањења његове аутономије и везаности за земљу, као и повећања зависности од дешавања у глобалном окружењу.

Промене до којих је дошло, ненамеравано и неочекивано, утицале су и на значајну промену у породичној структури. Уместо проширене породице, постала је доминантна тзв. нуклеарна породица захваљујући томе што су се у њој променили поједини елементи (искљученост баба и деда, стричева итд.). С друге стране, због промене односа између елемената (изостанак послушности деце према оцу), може се рећи да је у значајној мери промењена патријархална структура породице. Ако се породица посматра као систем, може се уочити да је у истом периоду изгубила производну функцију. То значи да је производња хране и

робе измештена из домаћинства. Поред тога, у породичном окружењу дошло је до значајних промена тиме што је основно образовање постало обавезно, па је део своје улоге социјализације, породица препустила школи.

Као друштвена група, породица је историјски променљива. Временом, дакле, неке породичне функције су се редуковале, неке су се поново враћале, док су неке остале непромењене, универзалне. “За разлику од традиционале (проширене) породице која је била главна производна задруга (сељачко газдинство) у којој су мушкарци и старије генерације имали највиши положај (моћ, углед, односно и ауторитет) где је понашање сваког члана породице било одређено традицијом и где је породица била главни носилац социјализације, модерна (нуклеарна) породица представља самосталну економско–потрошачку скупину (домаћинство) коју карактерише релативно слободан избор супружника базиран на љубави....Данас је у многим селима присутан модеран тип породице, многа приградска насеља, али и нешто даља села су захваћена модерним темпом живљења, традиционални начин живота готово и да не постоји“ (Милић, 2007: 318-327).

Фамилизам је једно од најтипичнијих обележја на селу. Његов концепт се заснива на веровању да је понашање сваког члана породице одређено традиционалном поделом улога у оквиру породице. Појединцу се породична улога приписује на основу полне, генерацијске и старосне припадности. Међутим, услед повећане просторне покретљивости сеоских становника, фамилизам данас знатно слаби.

Нема сумње да је кроз последње две деценије наше друштво доживело турбулентне промене које су се одразиле како на карактер и структуру друштва уопште, тако и на положај и оријентацију свих друштвених група, укључујући и сеоску омладину. Индустријска производња и раст великих градова донели су пресудни преокрет који је пореметио ред добро усклађених односа једне хомогене целине и самим тим допринео рушењу исте. Приоритети друштва су добили урбани и хетерогени карактер. Занемареност од стране друштва код сеоске омладине је довела до осећаја ускраћености у смислу да сеоска омладина има исте друштвене и културне потребе као и градска, али не и могућности да их оствари. Разлика између ове две социјалне групе је углавном позната и произилази из различитости карактеристика ова два типа насеља село – град, укључујући њихове предности и мане, које имају одбијајући и привлачећи карактер за омладину.

Сеоска омладина веома често називана аутсајдером (енг. outsider), налази се на ивици система, по страни, не ужива углед, одавно заузима положај у друштву без утицаја у смислу настојања да

промени постојећи систем. Због чега се међу сеоском омладином све више појављује стратегија „излаза“, а млади све више размишљају о емиграцији. Већина њих своју будућност види изван села и далеко од пољопривреде. Због свега тога, проблем највиталније социјалне категорије, сеоске омладине, јединог носиоца модернизације у нашим селима, посебно је интересантан када се узму у обзир све специфичности њеног друштвеног положаја и проблема са којима се она сусреће.

„Својеврсни показатељ тешког друштвеног положаја младих код нас представљала је чињеница да је током 1990-их година објављено само једно емпиријско истраживање омладине Београда. Истраживање су на узорку од 900 београдских средњошколаца и студената у пролеће 1993. године. обавили С. Михајловић, Б. Џуверовић и С. Вуковић. Резултати истраживања били су објављени у листу *Политика*, која је иначе била наручилац истраживања. Упркос тврдњи да је управо омладина она друштвена група која је платила највећу цену у времену друштвене кризе, ратова и неизвесне будућности, наше друштво (и наука) као да није имало довољно снаге, па ни потребе за сагледавање друштвеног положаја и улоге наведене друштвене групе“ (Мојић, 2012:3). Свеобухватна и темељнија проучавања друштвеног положаја, како градске тако и сеоске омладине, су практично изостала због чега је присутна малобројност радова који су се бавили овом проблематиком.

ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ ПРЕДМЕТА ИСТРАЖИВАЊА

Одређивање омладине као специфичне социјалне групе наслућивало се од 18. века, да би са развојем модерних политичких и економских структура друштва појам постао широко прихваћен. Иако је сам појам теоријски различито тумачен, међу теоретичарима је постојао минимум слагања, а то је да појединци који припадају истој групи деле исте друштвене карактеристике од којих је најважнија друштвени положај. Ипак, на почетку теоријског одређења самог појма, неопходно је разграничити појам омладине од појма младих. Терминолошко разграничење ова два појма представља изазов, с обзиром да подразумева разграничење биолошких и друштвених чинилаца који утичу на настанак старосне диференцијације у неком друштву. За разлику од појма младих, који се односи на природну законитост људског живота и представља статистичку категорију, појам омладина упућује на историјско–друштвену условљеност и природу скупине младих особа и односи се на појаву друштвено-културног произвођења младих као особене историјске формације. „Свако друштво разликује младе људе и младост као специфичан

животни период између детињства и одраслости, али свако друштво не поседује омладину. Омладина настаје онда када друштво настоји да обележи скупину младих људи, социјално лоцира, издвоји и дефинише.... Феномен омладине се зато везује за модерна друштва која путем општег и масовног образовног система издвајају децу и младе од осталог друштва“ (Мојић, 2012 : 6-8).

Упоредне анализе различитих типова друштава показују да у свим друштвима постоје неке дефиниције одраслог човека, као и критеријуми по којима појединац може стећи атрибуте статуса одрасле особе. „У примитивним друштвима прелаз из улоге детета у улогу одрасле особе вршио се разним ритуалима иницијације који су углавном захтевали излагање тешким искушењима (самоћи, глади, жеђи, обрезивање и сл.), што је имало симболичку улогу раскидања едипалне везаности и укључивање у свет одраслих. Након иницијације, осим што су биолошки млади, млади људи се ни по чему нису разликовали од старијих. Док је средњи век обележила непосредна припрема младих за улоге одраслих у складу са друштвеним положајем који им је рођењем био одређен, у новом веку долази до разврставања школске популације у групе према способностима. Одвајање разреда сведочи о рађању свести о специфичности детињства и младости и схватања да у оквиру детињства и младости постоје различити ступњеви.“ (Марковић Крстић, 2008:86). Дакле, све до појаве модерног друштва језичка употреба категорија дете–детињство и младост није постојала, па самим тим није постојала ни омладина као издвојена и посебна друштвена група. Етапе одрастања индивидуа као што су (дете–детињство и младост) постају познате тек са 19. веком. „После Другог светског рата са процесом индустријализације, школовање је постало кључни чинилац који скраћује или продужава младост. Наиме, младост је знатно краћа код оне групе младих који се краће школују, док је дужи пут до одрастања младих који се најдуже школују. Данас у нашој земљи, продужена младост је често ствар принуде. Све дуже трајање образовања, сиромаштво, незапосленост, одлагање заснивања секундарне породице и многи други изазови са којима се млади данас у нашем друштву суочавају обележили су појаву познату као продужена младост. Зато је горња граница младости умерена на тридесет година, са пуном свешћу да је у питању хетерогена популација коју карактеришу различити циљеви у различитим фазама младости.“ (Марковић Крстић, 2008:89). Познати српски правник који се усавршавао на Лондонској школи за економске и правне науке, Велимир Томановић (1936–2013) у свом најзначајнијем раду *Омладина и социјализам*, дефинисао је омладину као „специфичну социјалну групу коју чини део младих који су постигли психичку и физичку

зрелост, а који у систему образовања за своје будуће професионалне улоге обављају функције без непосредног еквивалента–накнаде, услед чега се нужно налазе у социјално зависном положају, који обележава и специфична омладинска свест“ (Томановић, 1977: 22).

МЕТОДИ И ХИПОТЕЗЕ

Циљ истраживања јесте да идентификује потребе и ставове младих на селу, као и да укаже на потенцијална решења проблема сеоске омладине попут незапослености и миграња. У том смислу се полази од неколико основних претпоставки: 1. Млади на селу живе у патријархалном окружењу и социоекономски неразвијеном простору; 2. Породица је важна младима на селу; 3. Сеоска омладина има скроман утицај на доношење породичних одлука и породичну поделу рада; 4. Могућности запошљавања су ограничене; 5. Ограничене шансе за остварење бројних животних потреба производе мигрантске тенденције код сеоске омладине.

Имајући у виду постављене хипотезе, у раду је приказан однос младих према селу као природној и социјалној средини, при чему је испитан њихов став према селу и пољопривреди. Истраживање обухвата квантитативни и квалитативни део. Емпиријску основу чини анектирање, односно употреба упитника који садржи 49 питања. Од тога су 22 питања отвореног типа, а 27 питања је затвореног типа. Истраживање је спроведено на узорку од 109 испитаника, старости од 18 до 30 година трију села на југу Србије. Међу њима је било 48 младића и 61 девојка. Другим речима, испитаници су особе за које се сматра да су зреле за самостално доношење одлука, преузимање радних обавеза, економско осамостаљивање и ступање у брак. Поменути теренски део истраживања спроведен је између 17. фебруара и 15. марта 2015. године док се период између 2014. и 2015. године односи на припрему истраживања, обраду и анализу података. Такође, у истраживању су коришћени и секундарни статистички подаци из Пописа становништва, домаћинства и станова у Републици Србији из 2011. године, на основу којих је дат приказ демографско–економских карактеристика сеоских насеља Тибужде, Ратаје и Вртогош. Резултати истраживања су засновани и на примарним подацима квалитативне врсте као што су анализа одређене литературе и наративног дела садржаја. Прикупљени подаци обрађени су у софтверу намењеном статистичкој обради и приказу података из друштвених истраживања (SPSS–Statistical Package for Social Sciences).

ДЕМОГРАФСКО-ЕКОНОМСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ СЕОСКИХ НАСЕЉА

Демографски и економски посматрано, између села и града постоје знатне разлике. Село је спонтано обликовано насеље са мањим бројем становника за разлику од града који је најчешће плански добро уређен простор са знатно већим бројем становника, углавном непољопривредника. Сељачка привреда се битно разликује од градске, наиме, сеоска привреда је заснована на пољопривреди и претежно је натурална, док је градска привреда ослоњена на индустрију и друге непољопривредне гране (секундарни и терцијарни сектор), тржишно је оријентисана и профитабилна (Митровић, 2015). Анализа демографских и економских карактеристика сеоских насеља за циљ има да читаоцима пружи увид у главне карактеристике изабраних сеоских средина као окружења и друштвеног контекста, у смислу које су њихове предности и мане које их чине непожељним местом за живот младих.

Вртогош

Село Вртогош се налази у западном делу територије Града Врања, састоји се из два дела – Горњег Вртогоша и Доњег Вртогоша. Од града је удаљен 17 km, а од Бујановца 13 km, простире се јужно од планине Карпине до села Давидовца. Према последњем попису из 2011. године, село Вртогош је имало 311 домаћинства у којима је живело 1175 становника, 613 мушкараца и 562 жене (РЗС, 2012). Централну школу у Вртогошу са подручним истуреним одељењима „1. Мај“ похађало је укупно 285 ученика од првог до осмог разреда. Постоје две месне заједнице, у селу ради и амбуланта Дома здравља у Врању (Градска управа Врање, 2014).

У погледу економске делатности, привреда у селу Вртогош је заснована на пољопривреди, а село је препознатљиво по производњи јагода. Развијена је посебна врста јагода „вртогошка зенга – зенгана“. Почетком овог века поризводња јагода је знатно опала када је престао откуп преко Земљорадничке задруге „Вртогошчанка“ која је пропала услед недостатка средстава за финансирање нове производње и пада куповне моћи становништва. Други доминантни вид пољопривредне производње овог села је виноградарство. Вина која су од пре десетак – петнаестак година произвођена у погону „Навипа“ у Врању – Софка, Пинот ноир и Пинот Бланк, имала су ознаку географског порекла - вртогошко виногорје. Карактеристична је и аутохтона врста грожђа – прокупац. Међутим, производња грожђа и вина је у последњих неколико година знатно опала (РЗС, 2015).

Пољопривредни произвођачи у Вртогошу су познати и по производњи садница и калемова винове лозе, а неколико домаћинстава врло успешно развија производњу саксијског цвећа и ружа. Од осталих пољопривредних делатности преовлађују ратарска и повртарска - пластеничка производња. Постоји и пројекат за изградњу мини акумулације на Вртогошкој реци из које би било могуће наводњавање пољопривредног земљишта на неколико стотина хектара. У селу је до 2012. године постојао фудбалски сеоски клуб „Полет“ који је због недостатка финансијских средстава престао да постоји. Места за излазак младих су град Врање и општина Бујановац. Село је насељено Србима (РЗС, 2012).

Ратаје

Село Ратаје се налази у централном јужном делу територије Града, на десетом километру од града Врања, на десној обали реке Јужне Мораве. Према подацима Пописа становништва, домаћинства и станова из 2011. године било је 150 домаћинстава у којима је живело 554 становника, 284 мушкараца и 270 жена. На око 2 километра северно од Ратаја налази се Александровачко вештачко језеро. Основна делатност становништва је пољопривредна производња – ратарство и повртарство, а у мањој мери сточарство (РЗС, 2015). Село има ОШ „Бранислав Нушић“ и амбуланту Дома здравља из Врања. Због релативне близине, млади углавном излазе у град Врање (Градска управа Врање, 2014). Село је насељено Србима (РЗС, 2012).

Тибужде

Према броју становника Тибужде је највеће сеоско насељено место на подручју Града Врања. Према Попису становништва, домаћинства и станова из 2011. године било је 368 домаћинстава у којима је живело 1295 становника, 665 мушкараца и 630 жена. Тибужде се налази на удаљености од 11 километара од града у југоисточном делу територије Града Врања, на десној обали реке Јужне Мораве. Са градом је повезано регионалним путем Врање – Златокоп – Тибужде – Барелић.

Сеоско насеље Тибужде има веома повољан географски положај. Основна делатност становништва Тибужда је пољопривреда и то највише ратарство (пшеница, кукуруз и крмно биље), повртарство (пластеничка и производња на отвореном простору), у мањој мери сточарство (претежно крупна стока – говеда, свиње), али је због малих поседа то углавном за сопствене потребе (РЗС, 2015). Становништво не чине само земљорадници, већински део чине „полутани“ који раде у околним градским местима а живе на селу. У последњих неколико

година развија се и производња саксијског цвећа. Приватни бизнис је развијен искључиво у услужним делатностима – трговинске радње, аутомеханичари и слично. У селу ради Основна школа „Бора Станковић“ са подручним истуреним одељењима од првог до осмог разреда. У другој половини августа, сваке године, месна заједница организује турнир у малом фудбалу на коме у просеку учешће узима око 20 екипа из Тибужда као и суседних села (Градска управа Врање, 2014). Што се тиче националног састава, већински део становништва чине Срби, док су у знатно мањем броју заступљени Македонци и Бугари (РЗС, 2012). У селу ради и амбуланта Дома здравља у Врању.

На основу сазнања о демографско–економским карактеристикама сеоских насеља у којима је вршено истраживање, може се рећи да је реч о изразито пољопривредим крајевима и да у њима има много квалитетне земље, као и да су природни услови за развој пољопривреде у сва три села веома повољни. Такође, све три природне средине у односу на град имају значајне еколошке предности као што су чист ваздух, вода и тло. Међутим, сеоска омладина то не узима у обзир како могућност развоја и стицања већих прихода. Еколошке предности ових трију села не могу да надокнаде многе друге њихове недостатке и неутралишу предности које има град као пожељно окружење за младе.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Однос према породици

Крупне друштвене промене као и процеси који су се у последњих неколико година одиграли у Србији су без сумње захватили породицу као институцију, било да је она градска или сеоска. Према резултатима истраживања у селима Вртогош, Ратаје и Тибужде доминира нуклеарни тип породице (отац, мајка и њихова биолошка или усвојена деца), али је такође присутан и проширени тип породице укључујући бабе и деде као и остале сроднике.

Табела 1. Колико чланова броји ваша породица? (структура у процентима)

Број чланова породице	2	3	4	5	6	Укупно	Просек
Удео	4,6	12,8	42,2	25,7	14,7	100,0	4,4

Извор: Прорачун ауторке

Према речима испитаника, породице у селима у којима је рађено истраживање, до пре десетак година биле су многочлане. Међутим, због посла и образовања, као и заснивања секундарне породице, многи

су напустили село и отишли у град. Због свега се, на први поглед, стиче утисак да породица више није важна за њене чланове као што је некад била. С тим у вези једна од хипотеза истраживања је гласила да је породица и даље важна за сеоску омладину. Хипотеза је истраживањем и потврђена. Наиме, многе њене функције преузело је друштво, али породица и даље представља незаменљиви оквир друштвеног живота и психосоцијалне стабилности њених чланова. Она још увек представља основу за задовољавање већине основних животних потреба и активности. О томе колико је породица и даље важна и да свест младих на селу још увек није у потпуности захваћена трендовима напуштања породичних вредности говори податак да од 109 испитаника њих 105 или 96,7% придаје велики значај породици (табела 2).

Табела 2. Колико је породица за вас важна?

	Веома важна	Важна	Како кад	Мало важна	Укупно
Вртогош	48	7	3	0	58
Ратаје	15	7	0	1	23
Тибужде	22	6	0	0	28
Укупно	85	20	3	1	109

Извор: Истраживање ауторке

„Радна и производна функција породице на селу је подразумевала да је сеоска омладина значајан део радне екипе у породичном домаћинству, да већ у периоду раног детињства од „малих ногу“, чим се покаже способним за било какав рад на земљи или око куће, деца преузимају радне обавезе и почињу да помажу својим родитељима на њиви, око стоке и у кућним пословима. На тај начин су млади представљали главну допунску радну снагу и економску помоћ, па је њихово учествовање у производној функцији породичног газдинства давало родитељима могућност да радно социјализују своје потомке, наравно у зависности од типа домаћинства у коме живе. Данас се овакав образац у породичној подели рада може очекивати чешће у потпуно пољопривредној породици него у породици сељака-радника и непољопривредној породици“ (Милић, 2007:329). У савременим друштвеним односима породична подела рада темељи се на принципима једнакоправности свих чланова једне породичне заједнице, на њиховим односима узајамности и демократичности. Поједину породичну активност обавља онај који је најпогоднији по свом знању и способностима, искуству и вештинама. Наиме, суштина ове демократичности огледа се у томе што је обављање појединог посла резултат слободног избора извршитеља док је у традиционалној ситуацији појединац тај посао обављао јер није имао другог избора.

На основу досадашњих сазнања о породичној подели рада, према местима боравка испитано је да ли сеоска омладина помаже својим родитељима и другим члановима породице на њиви, око стоке и у другим кућним пословима. Истраживањем је утврђено да већина младих из села Вртогош, Ратаје и Тибужде и даље помаже својим родитељима и другим члановима породице на њиви, око стоке и у другим кућним пословима (табела 3). Међутим, део младих који само понекад учествују у кућним и пољопривредним пословима, као и оних који у њима не учествују, сваки са своје стране, учествују са близу 30%.

Табела 3. Да ли пружате помоћ члановима породице на њиви, око стоке и другим кућним пословима?

	Да	Понекад	Не	Укупно
Вртогош	23	19	16	58
Ратаје	9	3	11	23
Тибужде	12	11	5	28
Укупно	44 (40,4%)	33 (30,3%)	32 (29,3%)	109 (100%)

Извор: Истраживање ауторке

Утврђене су и значајне разлике према полу у обављању домаћинских послова, наиме, младићи су за разлику од девојака у потпуности лишени домаћинских послова као што су припремање хране, одржавање чистоће и сл. Неколико девојака је истакло да им послови у кући одузимају време које би оне искористиле за учење, дружење и сл.¹ Што се тиче исхране стоке тај посао искључиво обављају старији чланови у породичној заједници. Када су у питању сезонски радови на њиви као што су садња, окопавање и берба младићи и девојке су подједнако ангажовани на овим пословима, док послове као што су прскање винограда, обрезивање воћака и косидба искључиво обављају младићи. За овакву врсту послова млади у селима Вртогош, Ратаје и Тибужде веома ретко добијају џепарац.

Пословима у домаћинству су више оптерећени испитаници који су засновали своје секундарне породице за разлику од омладине која још увек није засновала своју другу породицу. Код ових испитаника присутна је подела рада према полу, тачно се зна ко шта ради, мушкарци се нипошто не упуштају у тзв. женске послове, а врло мали број жена ради ван домаћинства, углавном су домаћице са завршеном средњом школом. Оне наводе да због већих обавеза у породичном домаћинству немају много времена за излевање и дуго спавање. Што се тиче

¹ Милица С. 20 година, „Студирам у Врању и док сам у граду дружим се са пријатељима, али у селу слободно време немам. Кад завршим своје обавезе обично помажем мајци у кухињи или башти.“

радне оптерећености према занимању сеоске омладине нема разлике, ученици средњих школа, студенти, незапослена и запослена омладина подједнако обављају послове у домаћинству. На основу досадашњих сазнања може се рећи да се сеоска омладина и даље налази у статусу породичног помагача, да млади представљају главну економску помоћ у домаћинству. Такође, у овим селима је још увек присутна традиционална подела рада према полу и старости, осликавајући тако свој суштински патријархални карактер (Рајковић, 2014).

Систем породичног одлучивања је такође родно и старосно одређен. „У традиционалној сеоској породици патријархалног типа, коју је обележавала економска и социјална затвореност, *pater familias* је био носилац породичног ауторитета. Он је био власник и управљач породичне баштине али и руководиоца породичне (радне) групе, док су сви остали били без икаквог ауторитета без обзира на пол, узраст или крвну везу са патером“ (Митровић, 1998:28). Годинама касније иако се структура сеоске породице променила, односи у породици су остали готово исти као и раније. У данашњим сеоским срединама родитељи још увек одлучују о томе како ће функционисати домаћинство, што је потврдило и истаживање спроведено у селима Вртогош, Ратаје и Тибужде.

Табела 4. Ко у вашој породици одлучује како ће функционисати домаћинство?

	Фреквенција	Удео
Ви	4	3,7
Родитељи	103	94,5
Други чланови породице	2	1,8
Укупно	109	100,0

Извор: Прорачун ауторке

Испитивање положаја сеоске омладине у породичном одлучивању показало је да родитељи имају потпуну контролу над домаћинством. Упркос извесном радном доприносу у домаћинству и на газдинству, удео сеоске омладине у доношењу породичних одлука је веома скроман. Овакав маргинални положај сеоске омладине у породичном одлучивању онемогућава младе да нешто промене на плану стицања већих прихода. Млади већ знају шта их чека у разговору са родитељима па због тога већина њих нема интересовање да своје мишљење изнесе старијима, јер како кажу „они их неће разумети, сваки покушај је неуспешан“. Овде је реч о још једном узроку који за последицу код младих има тежњу ка „отцепљењу“. Омладина сматра да им живот са родитељима додатно отежава положај јер како кажу „они углавном само критикују, не желе

никакве промене и новине“ у „културном су заостатку“, не дозвољавају младима да се покрену. Где због немогућности остваривања аспирација младих, долази до многих несугласица и раздора у породици.

Однос према селу

Поред породице као главног агенса социјализације и примарне друштвене групе, село као природна и социјална средина представља основни оквир у мрежи друштвених односа и задовољења животних потреба и активности омладине. Темпо деаграризације и урбанизације који је уследио након Другог светског рата одлучујуће је утицао како на карактер друштва у целини, тако и на положај и оријентацију појединих друштвених група, укључујући и омладину. Бољи квалитет живота, веће шансе на тржишту рада и развијеније социјалне услуге подстицале су миграциона кретања ка граду. Међутим, иако је период индустријализације одавно заменила пауперизација градова, тренд се наставио до данашњих дана. Масовно напуштање села од стране младих нараштаја допринео је томе да се прихвати мишљење да је највећи део омладине незадовољан животом у свом селу и да је спреман да га напусти по сваку цену. Ова тврдња је испитана постављањем питања „Да ли сте задовољни животом на селу?“, при чему је утврђено следеће. Од 58 испитаника из села Вртогош само је 10 задовољно животом на селу, 18 делимично док 30 испитаника није задовољно животом на селу. У селу Ратаје од 23 испитаника само је 5 задовољно, 8 делимично а 10 незадовољно животом на селу. У селу Тибужде од 28 испитаника само 5 је задовољно животом на селу, 7 делимично а 16 испитаника незадовољно животом на селу.

Табела 5. Да ли сте задовољни животом на селу (у процентима)?

	Да	Делимично	Нисам	Укупно
Вртогош	17,2	31,0	51,8	100,0
Ратаје	21,7	34,8	43,5	100,0
Тибужде	17,9	25,0	57,1	100,0
Укупно	18,3	30,3	51,4	100,0

Извор: Прорачун ауторке

У анализи односа младих према селу као природној и социјалној средини поставља се и питање да ли млади уопште имају афинитете према врсти економске делатности као што је пољопривреда. Иако је на основу сазнања о социоекономским карактеристикама поменутих сеоских насеља утврђено да су природни услови за развој пољопривреде у сва три села веома повољни, сеоска омладина то не узима у обзир као могућност развоја и стицања већих прихода (табела 10).

Табела 6. Да ли планирате да се бавите пољопривредом (у процентима)?

	Да	Не	Нисам размишљао/ла о томе	Укупно
Вртогош	15,5	53,5	31,0	100,0
Ратаје	17,4	56,5	26,1	100,0
Тибужде	21,4	60,7	17,9	100,0
Укупно	17,4	56,0	26,6	100,0

Извор: Прорачун ауторке

Од укупног броја испитаника више од половине не планира да се бави овом граном привређивања. Испитаници који су одговорили да би се у будућности бавили пољопривредом, су испитаници/це који имају породично газдинство, али не и у свом власништву. Као главни разлог због чега не планирају да се баве овом граном привређивања, млади истичу да је пољопривреда нископродуктивна област производње која захтева пуно знања и улагања али да не обећава профит, као и да држава не улаже никакав напор за подстицање и развој пољопривреде. Други разлог, али не и мање битан, због којег млади „беже“ од пољопривреде, је тај што овај посао сматрају недостојним и срамотним за младу особу.

Миграционе тежње

Претходно наведени ставови младих према свом породичном окружењу, селу као природној и социјалној средини, али и пољопривреди као економској делатности и начину обезбеђивања егзистенције су логично водили ка високим аспирацијама ка мигрирању међу младима на селу. Према резултатима истраживања већина сеоске омладине намерава да напусти село у коме живи. Наиме, 43,1% младих ће вероватно отићи из села, 21,1% младих ће дефинитивно отићи, 19,3% је неодлучно, 12,8% ће вероватно остати, а свега 3,7% младих нема намеру да напусти село тј. дефинитивно ће остати у њему.

Табела 7. Да ли намеравате да напустите село у коме живите?

	Фреквенција	Удео	Кумулативни удео
Да, дефинитивно одлазим	23	21,1	21,1
Вероватно ћу отићи	47	43,1	64,2
Неодлучан/на сам	21	19,3	83,5
Вероватно ћу остати	14	12,8	96,3
Дефинитивно ћу остати	4	3,7	100,0
Укупно	109	100,0	

Извор: Прорачун ауторке

Испитани су и потенцијални разлози сеоске омладине за напуштање села (табела 12). Као главни разлог напуштања села, међу сеоском омладином доминира одсуство перспективе. У селима Вртогош, Ратаје и Тибужде млади не виде никакву перспективу у запошљавању и личном професионалном развоју. Већина њих је због постојеће ситуације веома забринута и већ планира „бег са села“ у нади да ће у граду или на неком другом месту наћи посао и живети боље него сада. Као други важан разлог за напуштање села млади наводе нередовне и неизвесне приходе. Наиме, 49% породица анкетираних испитаника приходе стиче само по основу запослености, од тога већина ради у приватном сектору. Међутим, ипак је најтеже породицама испитаника, а њих је 30%, које приходе стичу искључиво из пољопривреде. Дobar део испитаника као разлог за напуштање села је навео наставак школовања и усавршавање. Неразумевње средине за стил живота је још један од разлога због којег би млади напустили село. С обзиром да се данашња сеоска омладина све више социјализује према типично градским обрасцима живљења, њене аспирације су све веће и савременије. Међутим, популација (генерација) коју чине њихови родитељи, али и средина, су прилично конзервативног и статичног карактера. Они не прихватају промене лако, због чега и долази до генерацијског сукоба. На крају, због нередовног превоза ка граду као и лоших сеоских путева и улица без осветљења, мали број младих би напустило село. За овакву дисфункционалност у селу млади сматрају да је одговорна месна заједница као и јавни превоз Града Браћа. Постојеће стање им смета, али није пресудан мотив за њихово напуштање села.

Табела 8. Који су по вама могући разлози за напуштање села?

	Фреквенција	Удео
Неразумевње средине за стил живота	19	17,4
Наставак школовања	21	19,3
Нередовни приходи	23	21,1
Одсуство перспективе	33	30,2
Нередован јавни превоз	4	3,7
Лоши путеви и неосветљене улице	9	8,3
Укупно	109	100,0

Извор: Прорачун ауторке

Према добијеним резултатима истраживања утврђено је да се међу сеоском омладином све више појављује стратегија „излаза“. Наиме, млади све више размишљају о емиграцији. Категорије које имају највеће тенденције за напуштање села у коме живе јесу студенти и незапослени. Већина њих своју будућност види изван села и далеко од

пољопривреде. Ситуација са незапосленим испитаницима је посебно индикативна, наиме, од 27 незапослених испитаника чак њих 17 ће сигурно и највероватније напустити село, 5 је неодлучно, 3 ће вероватно остати, а дефинитивно само 2 испитаника. Са друге стране, тенденције за напуштање села су слабијег интензитета међу испитаницима који имају статус запосленог лица (запослен/апреко омладинске задруге, запослен/а на одређено време, на неодређено време, запослен/а али нисам пријављен/а). Као главни разлог за останак ови испитаници истичу тренутни посао који им пружа какаву такву врсту сигурности за коју нису сигурни да би је имали на другом месту уколико напусте село у коме живе. Поред посла истичу и стамбену ситуираност у селу за коју такође нису сигурни да би је имали на другом месту.

Табела 9. Радни/ученички „статус“ испитаника

	Ученик	Студент	Незапослен	Запослен	Укупно
Вртогош	57,0	1,7	24,1	17,2	100,0
Ратаје	34,8	0,0	34,8	30,4	100,0
Тибужде	25,0	21,4	17,9	35,7	100,0
Укупно	44,0	6,4	24,8	24,8	100,0

Извор: Истраживање ауторке

Као један од најозбиљнијих друштвених проблема, незапосленост се рефлектује на укупан живот младих како у граду тако и на селу. Када је у питању незапосленост, не постоји разлика између момака и девојака, и једни и други данас тешко долазе до посла. Искуства једног броја младих који су радили у Врању, говоре да средства која се зараде нису довољна за становање и живот, због чега најчешће прекидају посао и враћају се у село. Млади у селима Вртогош, Ратаје и Тибужде су „љути на данашњи живот“ те њиховом осећању депривираниости највише доприноси то што не раде. Најтеже им пада како кажу то што „немају свој динар“ па су на тај начин принуђени на продужену везаност за родитељску породицу.

Такође оно што је врло интересантно јесте да су узроци попут ниских прихода, непостојања културно – образовних институција, места за разоноду и игру, довели не само до осећаја незадовољства, већ и до дефинитивног мишљења да место у коме су рођени више није погодно за њихов даљи живот. У том смислу, упитани где би најрадије живели да могу да бирају, млади из ова три села далеко мање наводе другу општину или град у нашој земљи, они најчешће бирају другу земљу, односно, иностранство.

Табела 10. Где бисте најрадије живели да можете да бирате (у процентима)?

	У свом месту	Друго место исте општине	Суседна општина	Најближи град	Било који град у Србији	Иностранство	Укупно
Вртогош	29,3	1,7	1,7	5,2	20,7	41,4	100,0
Ратаје	30,4	0,0	0,0	8,7	8,7	52,2	100,0
Тибужде	46,4	0,0	0,0	0,0	17,9	35,7	100,0
Укупно	34,0	0,9	0,9	4,6	17,4	42,2	100,0

Извор: Прорачун ауторке

Упитани за могућа решења и побољшања живота на селу, млади најчешће наводе она која су везана за повећање шанси за запослењем. Највећи удео младих (24,8%) као могуће решење за проблеме са којима се суочавају види у отварању нових фабрика, 19,3% младих сматра да се решење за њихове проблеме налази у развоју туризма. Већина њих сматра да је развој сеоског туризма веома добар начин за мотивисање сеоске омладине, као и да села као што су Вртогош, Ратаје и Тибужде имају шта да понуде домаћим и страним туристима. Исти проценат младих решење види у у промовисању пољопривреде међу младима и стварању бољих услова за бављење овом граном привређивања (табела 15). За остваривање ових решења већина младих у селима Вртогош, Ратаје и Тибужде сматра да су одговорне државне институције, градска власт или представници локалне политике, као и сами мештани ових села. Даље, 11,9% младих као једно од могућих решења за превазилажење постојеће ситуације у овим селима види интеграцију младих у друштвено-економске процесе села и коришћење капацитета младог нараштаја. Нешто мањи проценат младих (8,3%), али не и занемарљив, решење за ове проблеме види у изградњи великог базена, исти проценат младих решење види у оживљавању спортских и културних садржаја, 1,8% у отварању центра за дружење младих и 5,5% младих као могуће решење за превазилажење постојеће ситуације у селима види у већем разумевању од стране родитељаза њихове идеје.

Табела 11. У чему видите решење за проблеме младих у вашем селу?

	Фреквенција	Удео
Изградња спортско-рекреативних и културних објеката	21	19,3
Развој туризма	21	19,3
Отварање фабрика	27	24,7
Промовисање пољопривреде међу младима	21	19,3
Укљученост младих у друштвеноекономски живот села	13	11,9
Веће разумевање од стране породице	6	5,5
Укупно	109	100,0

Извор: Прорачун ауторке

ЗАКЉУЧАК И ПРЕПОРУКЕ

Основне демографске последице деаграризације у Србији су несумњиво старење пољопривредног становништва и концентрација старијих старосних група у селу, као и одсуство наследника у будућности, школовање и одлазак деце која се сигурно неће вратити на сеоска газдинства. Поред тога што је изазвала масовни бег са села, индустријализација је изазвала и бројне циркулације (дневне миграције) на релацији село–град, а приоритети друштва су добили урбани и хетерогени карактер.

Данас је српско село, као и српско друштво у целини, на цивилизацијској прекретници, али и у развојној блокади. Савремено српско село поседује традиционална национална обележја заједно са извесним особинама модернизације (Рајковић, 2014). Као највиталнији део становништва, а у исто време и најугроженији, из разлога што се налази у периоду највеће снаге, сеоска омладина добија епитет хендикепа, а не потенцијала. Породица и даље представља основни оквир друштвеног живота у селу. Као таква, у посматраним селима Пчињске области (Тибужде, Ратаје и Вртогош) породица је још увек у статусу главног старешине док омладина заузима статус помагача. Међутим, начин одлучивања и даље под снажним утицајем традиционализма. Оно што је евидентно, јесте да млади људи, било да су из села или града, имају исте потребе али не и шансе да их задовоље. Оно што их перманентно чини различитим јесте средиште живљења (село–град). За разлику од града који младима пружа биоскопе, позоришта, различита места за разоноду и дружење, едукацију (курсеви језика) и рекреацију (спортски терени, игралишта за децу), село најчешће не пружа такве садржаје, што међу сеоском омладином производи осећање ускраћености и лишености када упореде свој друштвени положај са младима који живе у граду. Већина њих своју будућност види изван села и далеко од пољопривреде.

Неопходно је детаљно истражити и представити специфичности, предности и мане сеоске средине, и на основу тога понудити потенцијална решења. Ревитализација села не може значити повратак на старо, већ модеран пројекат усмерен на свестрани друштвено–економски, демографски, просторно–инфраструктурни и културни развој села. Село мора бити савремено, или га неће бити. Савремено село је оно које је економски, политички и културно интегрисано у глобално друштво. Социјална политика руралног развоја, која укључује државну помоћ за куповину сеоских кућа, може да допринесе његовом развоју, али то није довољно сматрају стручњаци

([https://rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/skup-selo-izmedju-tradicije-i-stalnih-promena%E2%80%9C-u-matici-srpskoj-\(audio\)_1348020.html](https://rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/skup-selo-izmedju-tradicije-i-stalnih-promena%E2%80%9C-u-matici-srpskoj-(audio)_1348020.html)). Да би се ситуација трајно побољшала, неопходан је, пре свега, развој мреже здравствених и културних установа на локалном нивоу, али и модернизација села, која би путем стварања виртуелних сеоских заједница, могла да повеже оне који би желели да се врате у села. С обзиром да омладина представља будућност, контингент од којег зависи демографски развој Републике Србије, потребно је проценити и вредновати њихове демографске потенцијале, како би се могла предложити решења за повећање њихове бројности. Неопходно је покренути инфо-центре, који ће сеоској омладини омогућити приступ свим релевантним информацијама и пружити јој подршку у проналажењу одговора на питања која њу занимају. Важно је помоћи интеграцију омладине у друштвено–економске процесе села. Потребно је инвестирати у останак младих у местима њиховог рођења и одрастања. Од користи могу бити и различити програми неформалне едукације, као и подршке младима да у свом месту покрену сопствени бизнис, развију туризам или неку сличну делатност. Такође, неопходно је промовисати модерну пољопривреду као племениту и профитабилну делатност код сеоске омладине и створити боље услове за бављење овом граном привређивања. Селима као што су Вртогош, Ратаје и Тибужде, у борби против депопулације и економске неразвијености може помоћи само добро интегрисана и оснажена сеоска омладина.

ЛИТЕРАТУРА

- Градска управа Врање. (2014). *Подаци, Карактеристике сеоских насеља*.
- Марковић Крстић, С. (2008). Феномен омладине у друштвено – историјском контексту, *Годишњак за социологију*, бр. 4. Филозофски факултет Ниш.
- Милић, А. (2007), *Социологија породице - критика и изазови*. Београд: Чигоја штампа.
- Митровић, М. (1998), *Социологија села*. Београд: Социолошко друштво Србије.
- Митровић, М. (2015), *Села у Србији - Промене структуре и проблеми одрживог развоја*. Попис становништва, домаћинства и станова 2011. Специјална публикација, Београд
- Мојић, Д. (2012), *Између села и града – Млади у првој деценији трећег миленијума*. Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, Чигоја штампа.
- Рајковић, Љ. (2014). *Друштвени положај села, сеоских породица и сеоских жена у централној Србији*, Универзитет у Београду – Географски факултет, Београд.
- РЗС. (2012). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. *Упоредни преглед броја становника*. Републички завод за статистику. Београд.
- РЗС. (2012). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији.

- Упоредни преглед броја домаћинства*. Републички завод за статистику. Београд.
- РЗС. (2012). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. *Пол и старост*. Републички завод за статистику. Београд.
- РЗС. (2012). Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији. *Национална припадност*. Републички завод за статистику. Београд.
- РЗС. (2015). Попис пољопривреде 2012. Београд.
- Tomanović, V. (1977). *Omladina i socijalizam*, Mladost, Beograd.
- [https://rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/skup-selo-izmedju-tradicije-i-stalnih-promena%E2%80%9C-u-matici-srpskoj-\(audio\)_1348020.html](https://rtv.rs/sr_lat/vojvodina/novi-sad/skup-selo-izmedju-tradicije-i-stalnih-promena%E2%80%9C-u-matici-srpskoj-(audio)_1348020.html)

THE WAY OF LIFE AND NEEDS OF YOUNG PEOPLE IN THE VILLAGES OF THE PČINJA AREA – THE EXAMPLE OF THE VILLAGES OF TIBUŽDE, RATAJE AND VRTOGOŠ

Gabriela STOJKOVIĆ MILETIĆ

SUMMARY

The majority of rural youth do not see their strengths and opportunities for progress from socially rooted family relationships, as well as from the place of living. As such, together with the city's youth, is on the edge of Serbian society's system. Faced with numerous problems and accompanying phenomena, such as the prolonged youth due to education or the economic dependence on parents, the feeling of deprivation dominates among the rural youth, i.e. the state of completely or insufficiently fulfilled psychological, social or emotional needs. Migration of rural youth is generally one of the biggest issues of rural areas all over the world, including Serbia. A number of reasons attract rural youth population to the city (so-called pull factors): better livelihood prospects, a greater offer of jobs, higher level of earnings, entertainment contents, better opportunities for professional success, anonymity as well as a variety of goods and services, etc. The repulsive factors found in the countryside (the so-called push factors) are: shortage of arable land, unemployment, low and uncertain income and level of earnings, social control and dependence, monotony and boredom, insufficiently diverse offer of goods and services, etc. On the other hand, those who do not speak in favor of resettlement see the village as a place of greater freedom and peace.

Key words: Serbia, village, rural youth, way of life, needs.